

Лавренчук Михайло Олександрович –
ад'юнкт кафедри економічної безпеки
Національної академії внутрішніх справ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ В УКРАЇНІ

Здійснено дослідження сутності, змісту й особливостей адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення економічної безпеки в аграрному секторі в Україні.

Ключові слова: адміністративно-правові відносини; економічна безпека; аграрний сектор.

Проведено исследование сущности, содержания и особенностей административно-правовых отношений в сфере обеспечения экономической безопасности в аграрном секторе в Украине.

Ключевые слова: административно-правовые отношения; экономическая безопасность; аграрный сектор.

In the article the research nature, content and features of the administrative and legal relations in the sphere of economic security in the agricultural sector in Ukraine.

Keywords: administrative law and legal relations; economic security; agriculture.

Курс держави на пріоритетність охорони прав, свобод і законних інтересів громадян, забезпечення верховенства права в усіх сферах суспільного життя вимагає підвищення ефективності функціонування всіх ланок державного апарату. Становлення й подальший розвиток демократії нерозривно пов'язані з удосконаленням правового регулювання суспільних відносин, значне місце серед яких належить адміністративним правовідносинам.

Одним зі стратегічно важливих напрямів економічної діяльності в Україні був і залишається аграрний сектор економіки, процес реформування якого на сьогодні ще не закінчився. Навіть за стабільних економічних умов він залишається особливим за своїми виробничими факторами, за продукцією, що в ньому виробляється [1, с. 1].

За умов глобалізації світової економіки одним із пріоритетних напрямів розвитку є забезпечення економічної безпеки аграрного сектору, важливість якого зумовлена виробництвом життєво необхідної продукції з метою задоволення потреб населення.

Для стабільного функціонування, зростання економічного потенціалу й забезпечення економічної безпеки аграрного сектора країни важливе значення має можливість протидіяти загрозам, що призводять до

порушення соціально-економічної рівноваги в суспільстві. У зв'язку з цим, проблема визначення загрози економічній безпеці аграрного сектора країни є актуальною і має практичне значення [2].

Метою статті є дослідження сутності, змісту й особливостей адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення економічної безпеки в аграрному секторі в Україні.

Вагомий унесок у розробку теоретико-методологічних засад дослідження адміністративно-правових відносин, а також положень щодо забезпечення економічної безпеки в аграрному секторі, унесли такі вчені як В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, О. М. Бандурка, О. І. Барановський, А. І. Берлач, В. М. Гарашук, І. П. Голосніченко, С. Т. Гончарук, П. В. Діхтєвський, Р. А. Калюжний, А. А. Кармолицький, О. Є. Користін, В. І. Курило, В. А. Ліпкан, В. В. Носік, В. П. Пастухова, В. Ф. Погорілко та ін. Водночас специфіка адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення економічної безпеки в аграрному секторі досі є малодослідженою сферою.

Адміністративні правовідносини, що складаються в аграрному секторі економіки, як і правовідносини загалом, – складне, багатогранне та різнопланове соціально-правове явище й одна з найістотніших категорій галузі адміністративного права.

Як слушно зазначає В. Б. Авер'янов, саме у правовідносинах це явище існує, діє, живе. У них найбільш рельєфно відображається специфіка адміністративно-правових методів, особливості механізму адміністративно-правового впливу на суспільні зв'язки. Місце та значення адміністративно-правових відносин у теорії адміністративного права зумовлено також тим, що будь-яке питання з цього приводу своїм корінням сягає сутності предмета адміністративно-правової галузі [3, с. 8–13].

Розпочинаючи дослідження сутності адміністративних правовідносин, слід відзначити, що в теорії права донині залишається гостро дискусійним саме поняття «правовідношення». В. М. Єрмоленко вважає, що різні підходи до визначення сутності категорії правовідношення є наслідком складності та неоднозначності самого поняття, а також різниці, ієрархічності цілей, які переслідуються дослідниками цієї проблеми, тому в сучасній доктрині склалися певні головні (з певними модифікаціями) концепції розуміння суті правовідносин різного рівня розробленості, що насамперед зумовлено потребами правозастосовної практики [4]. Сьогодні найпоширенішим є узагальнене розуміння сутності правовідносин як урегульованих нормами права суспільних відносин, учасники яких є носіями взаємних суб'єктивних прав та обов'язків [5].

Водночас інші науковці наголошують на недосконалому такому визначенні правовідношення. Так, О. Е. Лейст вважає його наслідком багаторазового повторення беззмістовних гасел і штампів типу «економіка повинна бути економічною». На його думку, таке визначення теоретично

неспроможне й практично безплідне, а також нелогічне, оскільки визначення дається через те, що визначається [6, с. 248–250].

На наш погляд, слід погодитись з думкою В. І. Курило, що проблема полягає в іншому: загальні поняття окреслюють тільки зовнішнє, абстрактне коло, що охоплює особливості певних процесів та явищ, тому конкретизація правозастосування потребує відповідної деталізації праворозуміння. Для загального рівня праворозуміння досить усвідомлювати правовідношення як реальне, конкретне суспільне відношення, урегульоване нормами права. Водночас такий обсяг розуміння суті правовідношення не задовольняє вимог науковців і практиків, які вивчають можливість передбачати (моделювати) виникнення правовідносин певного типу, особливо під час дослідження проблеми виникнення нових суспільних відносин та можливості правового впливу на них. На детальнішому рівні вивчаються системні зв'язки між елементами правовідношення [1].

Як відомо, адміністративно-правові відносини є різновидом правовідносин взагалі, які, насамперед, є складовою суспільних відносин, а тому не є виключно автономним правовим явищем. Для них характерне все те загальне, що властиве будь-якому правовому відношенню. Будь-які суспільні відносини під регуляційним впливом відповідних правових норм набувають правової форми – тобто стають адміністративно-правовими відносинами. Сторони таких відносин стають носіями взаємних обов'язків та прав, а їх зв'язки – правовими. Це досягається тим, що саме правова норма встановлює обов'язки й права, визначає відповідальність за їх невиконання чи порушення прав однієї зі сторін. У цьому розумінні наявний такий правовий механізм: правовідношення виникає безпосередньо в процесі реалізації приписів, що містяться в цій нормі права.

Відповідно, суспільні відносини під регуляційним впливом адміністративно-правових норм набувають правової форми адміністративно-правових відносин. Як доречно зазначає П. В. Діхтієвський, адміністративно-правове регулювання – це різновид правового впливу на суспільні відносини у сфері виконавчої влади. Оскільки адміністративно-правове регулювання суспільних відносин може здійснюватися різними адміністративно-правовими засобами, різними суб'єктами, у різних масштабах і на різних рівнях, воно здатне набувати різних форм, мати ті чи інші різновиди [7, с. 159]. Сторони таких відносин стають носіями взаємних прав та обов'язків, а їх зв'язки – адміністративно-правовими. Таким чином, адміністративні правовідносини є досить стійкими правовими зв'язками, що виникають, розвиваються та припиняються між їх сторонами в процесі реалізації приписів адміністративно-правових норм, якими вони встановлені й гарантовані. Адміністративно-правові відносини безпосередньо, нерозривно й взаємозалежно пов'язані із суспільними відносинами, складовою яких вони є, з нормами права, які яких перетворює відносини у правовідносини, з юридичними фактами як складовою правовідносин, з іншими правовими категоріями.

Доречною є думка В. А. Ліпкана, який обґрунтовує необхідність застосування сучасної доктрини адміністративного права, що передбачає тенденції гуманізації науки. При цьому сутність адміністративного права зміщується на користь надання послуг населенню, зменшуючи вплив владного розпорядництва. Згідно з таким поглядом, адміністративно-правові відносини у сфері національної безпеки – урегульовані нормами права суспільні відносини у сфері національної безпеки, у яких сторони (суб'єкти) взаємопов'язані та взаємодіють шляхом здійснення суб'єктивних прав й обов'язків, установлених і гарантованих відповідними адміністративно-правовими нормами [8].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про основи національної безпеки України», національна безпека – захищеність життєво важливих інтересів людини й громадянина, суспільства й держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання й нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків та обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту і зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології та навколишнього природного середовища й інших сфер державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам.

Зважаючи на те, що економічна безпека в аграрному секторі є невід'ємною складовою національної безпеки, можна стверджувати, що визначена мета збігається з метою забезпечення економічної безпеки в аграрному секторі.

Отже, адміністративно-правові відносини у сфері економічної безпеки в аграрному секторі як різновид національної безпеки мають певні характерні риси, серед яких такі:

обов'язки й права суб'єктів та об'єктів відносин, пов'язані з діяльністю органів державного управління;

адміністративно-правові відносини у сфері безпеки є складовою відносин у сфері управління й виникають у повсякденній практичній реалізації завдань і функцій держави щодо забезпечення національної безпеки;

у цих відносинах одним із суб'єктів є орган державного управління або громадська організація, наділені державно-владними повноваженнями у сфері національної безпеки;

ці відносини виникають з ініціативи або об'єкта, або суб'єкта, при цьому згода іншої сторони не є обов'язковою умовою для їх виникнення;

адміністративно-правові відносини – особливий зв'язок між їх учасниками, один з яких за таких обставин має право вимагати від іншого поведінки, що передбачена адміністративно-правовою нормою;

суб'єкт управління безпекою зобов'язаний реалізувати власні матеріально-правові та процесуальні права, тобто право виступає одночасно й обов'язком суб'єкта адміністративно-правових відносин у сфері національної безпеки;

у випадку порушення норм, що регулюють суспільні відносини у сфері національної безпеки, порушник несе відповідальність не перед іншою стороною, а перед державою;

адміністративно-правові відносини у сфері національної безпеки не завжди є відносинами, що здійснюються за методом влади й примусу. Такі відносини можуть реалізовуватися на основі як влади й підпорядкування, так і рівності сторін, коли кожна з них має виконувати конкретні вимоги правової норми. Відтак, наявність взаємних прав й обов'язків є характерною ознакою адміністративно-правових відносин у сфері національної безпеки, оскільки вона виступає як поліструктурний феномен, а отже, потребує об'єднаного єдиною спільною метою управління в різних сферах життєдіяльності – міжгалузевого управління;

санкції, що застосовуються до сторін адміністративно-правових відносин у сфері національної безпеки, залежать від рівня суспільної небезпеки правопорушення, важливості (цінності) цих відносин для держави;

суперечки, що виникають між сторонами, вирішуються переважно за юрисдикцією.

З 90-х років в українському правознавстві головний акцент у проблемі правовідносин зміщується в практичну площину. Здійснюється пошук відповідей на питання щодо впливу теоретичних досліджень на характеристики суб'єктів правовідносин; співвідношення оцінок соціальної цінності адміністративно-правових відносин, котрі даються, з одного боку, у наукових публікаціях, а з іншого – безпосередніми користувачами прав й обов'язків у сфері економічної безпеки в аграрному секторі.

Отже, суб'єкт адміністративно-правових відносин у сфері економічної безпеки в аграрному секторі – це суб'єкт адміністративного права, який вступив у конкретні правовідносини у сфері економічної безпеки в аграрному секторі, урегульовані нормами адміністративного й аграрного права.

Головними суб'єктами адміністративно-правового регулювання у сфері економічної безпеки в аграрному секторі є: Президент України; Кабінет Міністрів України; профільні міністерства, комітети, спеціально

створені центральні органи виконавчої влади; місцеві державні адміністрації; виконавчі органи сільських, селищних, міських рад.

Кожен із зазначених суб'єктів здійснює адміністративно-правове регулювання у сфері економічної безпеки в аграрному секторі в межах своєї компетенції, що встановлюється Конституцією України, законами, іншими нормативними актами.

Особливість суб'єктів, які здійснюють адміністративно-правове регулювання у сфері економічної безпеки в аграрному секторі, полягає в тому, що вони мають потенційну можливість брати участь в адміністративно-правових й аграрних відносинах, а також здатність своїми діями набувати й реалізовувати права та виконувати обов'язки, установлені нормами адміністративного й аграрного права [9, с. 52].

Предметом правового регулювання є найважливіші для держави, об'єднань людей і конкретних осіб суспільні відносини, що об'єктивно потребують юридичного регулювання. Саме ці відносини й виникають під час забезпечення економічної безпеки в аграрному секторі, а їх адміністративно-правове регулювання здійснюється за допомогою дозволу, зобов'язання, заборони [9, с. 54].

Із цього приводу В. І. Курило зазначає, що предметом адміністративно-правового регулювання у сфері економічної безпеки в аграрному секторі виступають суспільні відносини, одним із суб'єктів яких є державний орган, орган місцевого самоврядування або громадська організація, наділені владно-розпорядчими державними функціями стосовно іншого суб'єкта цих правовідносин, незалежно від галузевої, функціональної чи територіальної сфери (зокрема такі, що виникають в аграрному секторі). Також учений відносить до вищезазначеного предмета й будь-які інші організаційно-управлінські відносини, що виникають в аграрній сфері, одним із суб'єктів яких не виступають указані суб'єкти права, або в яких присутні самоврядування й демократія [1].

Досліджуючи адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення економічної безпеки в аграрному секторі в Україні, доцільно розглянути механізм адміністративно-правового регулювання.

Під механізмом правового регулювання правовідносин у сфері забезпечення економічної безпеки в аграрному секторі слід розуміти комплекс спеціальних заходів, засобів, способів, що мають юридичний зміст і спрямовані на регулювання механізму управління в системі забезпечення економічної безпеки в аграрному секторі України [9, с. 54].

На думку С. С. Засунько, механізм правового регулювання – це сукупність правових засобів, за допомогою яких забезпечується правовий вплив на суспільні відносини. Головними системоутворювальними ознаками відповідного механізму є:

едність системи стосовно середовища (цілісність) і різноманіття зв'язків із середовищем, характер яких робить її підсистемою іншої, більш складної системи;

наявність у системи не менше ніж двох компонентів, що взаємодіють між собою;

інтегрування компонентів системи, унаслідок чого ціле (система) набуває властивостей і характеристик, не притаманних окремим її складовим, тобто наявність у системі інтегративних якостей;

наявність у системі суперечностей, які виступають рушійною силою її саморозвитку, що породжує необхідність самоврядування, цілеспрямованого впливу однієї підсистеми (керівної) на іншу (керовану) [10, с. 9].

До елементів механізму адміністративно-правового регулювання у сфері забезпечення економічної безпеки в аграрному секторі можна віднести норми права, правові відносини, акти реалізації прав і обов'язків. Регулятором суспільних відносин, що виникають у сфері забезпечення економічної безпеки в аграрному секторі, виступає право. Власне, механізм адміністративно-правового регулювання у сфері забезпечення економічної безпеки в аграрному секторі в Україні є обов'язковим компонентом сучасної політики, адже саме державне втручання визначає розвиток економіки в аграрному секторі та суміжних з ним галузях.

Отже, сьогодні, як ніколи, загострюється надзвичайно важливе питання забезпечення економічної безпеки в аграрному секторі в Україні, що є одним з найважливіших національних напрямів розвитку й вимагає посиленої уваги представників владних структур, громадських і політичних рухів, науковців, широких кіл громадськості. Забезпечення економічної безпеки в аграрному секторі в Україні є гарантом державної незалежності України, умовою її сталого розвитку та зростання добробуту громадян.

Державне регулювання аграрної сфери економіки полягає в тому, що держава шляхом застосування правових, адміністративних та економічних важелів регулює поведінку сільськогосподарського товаровиробника, визначає перспективи розвитку аграрної сфери економіки, виконує спрямовувальну роль щодо реалізації довготривалих програм розвитку. При цьому аграрну сферу визначено як галузь національної економіки, ефективний розвиток і функціонування якої забезпечується через державне регулювання із забезпеченням економічної, соціальної, екологічної, інноваційної та інформаційної функцій, а його конкурентоспроможність є головною рушійною силою зміцнення стратегічних позицій та пріоритетів на внутрішньому та світовому аграрних ринках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Курило В. І. Адміністративні правовідносини у сільському господарстві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / В. І. Курило. – 2008. – 40 с.
2. Зуб О. М. Формування економічної безпеки аграрного сектора за умов глобалізації / Зуб О. М. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/7_NITSB_2013/Economics/15_130991.doc.htm.
3. Авер'янов В. Адміністративне право України: аспекти реформування / В. Авер'янов // Право України. – 1998. – № 8. – С. 8–13.
4. Єрмоленко В. М. Майнові правовідносини приватних сільськогосподарських підприємств: теорія, законодавство, практика / Єрмоленко В. М. – К., 2005. – 304 с.
5. Гончаренко В. Г. Юридичні терміни : [тлумачний слов.] / Гончаренко В. Г., Андрушко П. П., Базова Т. П. та ін. ; [за ред. В. Г. Гончаренка]. – К., 2004. – 320 с.
6. Лейст О. Э. Сущность права. Проблемы теории и философии права \ Лейст О. Э. – М. : «ИКД Зерцало-М», 2002. – 288 с.
7. Права громадян у сфері виконавчої влади: адміністративно-правове забезпечення реалізації та захисту / [за ред. В. Б. Аверянова]. – К., 2007. – 586 с.
8. Ліпкан В. А. Адміністративно-правові основи забезпечення національної безпеки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / В. А. Ліпкан. – 2008. – 35 с.
9. Любченко Д. І. Адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення фінансової безпеки держави / Д. І. Любченко, І. С. Кургасва // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2011. – № 6 (79). – С. 49–55.
10. Засулько С. С. Адміністративно-правове регулювання у сфері забезпечення техногенної безпеки в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / С. С. Засулько. – К., 2006. – 20 с.